

Kudüs

Prof. Dr. Ahmed Ağırakça

İslam'ın kutsal kentlerinden Beytü'l-Makdis, Mukaddes, el-Kuds ve Kuds-i Şerif gibi adlarla da anılır. İbranice'de Yerusâlim adıyla bilinir. Müslümanlar gibi Yahudiler ve Hristiyanlarca da kutsal sayılır.■

Kudüs, bugün Siyonist İsrail tarafından işgal edilmiş durumda bulunan Filistin topraklarının ortalarında, Lut gölünün yaklaşık yirmidört km. batısında, Ak Denizden yaklaşık elli km. içerde, denizle Şeria ırmağı arasında yer alır. Eski Kent olarak anılan asıl Kudüs, kenarları yaklaşık bir km. uzunluğundaki kare biçiminde surlarla çevrilidir. İki kapanmış durumda yedi kapısı bulunan Eski Kent, Kuzeydeki Şam kapısı ile batıdaki Yafa kapısından başlayarak merkezde kesişen iki ana cadde ile dört bölüme ayrılır. Kuzey doğudaki bölüm Müslüman, kuzey batıdaki bölüm Hristiyan, Güney doğudaki bölüm Yahudi ve Güney batıdaki bölüm Ermeni mahallesi durumundadır.

Kudüs'e kutsallık veren yapılar Haremu'ş-Şerif içinde yer alır. Kentten duvarlarla ayrılan Haremu'ş-Şerif'te ünlü Mescidu'l-Aksa ve Kubbetü's-Sahra bulunmaktadır. Mescidu'l-Aksa, uzun süre Müslümanların kiblesi olan, Hz. Süleyman tarafından yapılmış Beytu'l-Makdis'in yerinde yükselir. Hz. Peygamber (s.a.s)'in Mirac sırasında uğrak yeri olan bu mekanın hemen yakınında da bazı kutsal emanetlerin korunduğu Kubbetü's-Sahra vardır. Mescidü'l Aksa'nın doğusunda ikinci Mabet'ten kalan duvarın bir bölümünü oluşturan Ağlama Duvarı, Yahudilerin en kutsal mekanıdır. Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği sanılan yerle Hz. Meryem'in mezarının bulunduğu yerde yapılan kiliseler de Kudüs'ü Hristiyanlar gözünde kutsamakta, bir ziyaret mahalli durumuna getirmektedir.

İskender'in İssos'ta kazandığı zaferden (M.Ö.333) sonra Kudüs ilk kez Batı siyasetinde önem kazandı. İskender'in ölümü üzerine Kudüs Ptolemaisos I.Soter'in payına düştü. (M.Ö. 198)'de ise I. Selevkos Nikator'un soyundan gelen hanedanın eline geçti.

Bu dönemde Yunan etkisinin güçlenmesi ve Selevkos kralı Antiokhos IV. Epiphanes'in Beytu'l-Makdis'e saldırması (M.Ö.108) Kudüslülerin ayaklanmasına neden oldu (M.Ö.167). Ayaklanma sonunda Selevkoslar kovuldu ve Hasmon hanedanı kuruldu.

M.Ö. 63'te Roma kralı Pompeus Kudüs'ü ele geçirdi. Yahudi ulusçuluğu ile Roma arasındaki çatışma Büyük Herodes'in ustaca politikalarıyla engellendi. M.Ö. 40'ta Roma Senatosu kendini Celile valisi ilan etmiş olan Herodes'i Yahuda kralı yaptı. Herodes'in 36 yıllık krallığı sırasında Kudüs büyük bir gelişme gösterdi ve genişledi. Romalılar Herodes'i oğlu Arkhelaos'u krallıktan indirdiler ve yerine bir vali atadılar. Kudüs'ün beşinci Romalı valisi Pontius Pilatus Hz. İsa'yı mahkum eden kararı onaylamasıyla tanındı.

M.S. 66'da Yahudiler Roma'ya karşı ayaklandılar. 70'te Romalılar kente girerek Beytül-Makdis'le birlikte her yeri yaktılar. Kent 130'da bir ölçüde yeniden iskan edildi. Yahudiler 132-135 arasında Roma'ya karşı yeniden ayaklandılar. Kanlı biçimde bastırılan bu ayaklanma sırasında Yahudiler toplu biçimde katledildi, hayatta kalanlar ise dünyanın dört bir yanına dağılmak zorunda kaldı. Hadrianus burada Roma tarzında bir kent oluşturmaya girişti. Onun uyguladığı planın ana çizgileri 20. yüzyıla kadar ulaştı.

Constantinus 313'te Hristiyanlığı resmen tanıdı. Constantinus'u annesi Azize Helena'nın 326'da Kudüs'e giderek Gerçek Haç'ı bulması, başta Kamâme kilisesi olmak üzere birçok ünlü kilisenin yapılmasına neden oldu ve böylece kent Hristiyanlığın kutsal merkezi olarak geliştiği yeni bir döneme girdi. Bu dönem 614'te Sasani istilasında Kudüslülerin kılıçtan geçirilmesi ve kiliselerin yıkılmasıyla sona erdi.

Eski Kent'in En Göze Çarpan Yapısı

Kanuni Sultan Süleyman'ın 1538-1540 yılları arasında Haçlılar dönemine ait sur kalıntıları üzerine yaptırdığı Eski Kent surlarıdır. Geçmiş yer yer Bizans, Herodes, hatta Hasmon dönemlerine kadar uzanan surların yüksekliği yaklaşık oniki, kalınlığı bir metredir. Kentin sokakları, ana caddeler dışında genellikle dar ve dolambaçlıdır. Taştan yapılan evlerinin odaları, zemininde genellikle bir sarnıç bulunan merkezi bir avluya açılır. Kent, çeşitli üsluplardaki cami, sinagog, kilise ve sivil yapılarıyla mimari açıdan tam bir mozaik görünümündedir.

Beş bin yılı aşan tarihiyle dünyanın en eski kentlerinden birisi olan Kudüs'ün ve ilk Mısırlı hükümdarlarının adlarına M.Ö. 19-18. yüzyıl Mısır metinlerinde ve M.Ö.14. yüzyıldan kalan Amarna Mektupları'nda rastlanmaktadır. Bu metinlerdeki bilgilere göre kentin adının ilk biçimi Urusalim'dir ve bunun "Allah'ın kurduğu (yer)" anlamına geldiği tahmin edilmektedir.

Tarihi verilerden izlenebildiği kadarıyla Yabusiler denilen karışık bir halkın yaşadığı Kudüs'ü M.Ö. 1000 dolaylarında Hz. Davud ele geçirerek kiralığının başkenti yaptı. Oğlu Hz. Süleyman Kudüs'ü genişleterek Beytül Makdis adıyla ünlü Birinci Mabet'i inşa ettirdi. Böylece Kudüs o dönem İslâm'ın merkezi oldu. M.Ö.922'de Mısır firavunu I. Şesonk, M.Ö.850'de Filistinlilerle Araplar, M.Ö. 786'da İsraili Yaoş kentini yağmaladılar. Hizkiya kenti surlarla çevirdi ve Gihon Kaynağından su getirmek için yer altından bir kanal açtırdı. M.Ö.701'de Asurlu Sinahheriba kenti haraca bağladı. M.Ö.614'te Kudüs kralı Babil'e sürgün edildi ve kent yağmalandı. M.Ö.586'da Nabukadnezar Beytül Makdisi ve kenti tümüyle yaktı ve Yahudileri Babil'e sürdü. Sürgünü II. Kyros M.Ö. 538'de sona erdirdi. Kudüs'e dönen Yahudiler M.Ö. 515'te Beytül-Makdis'i ikinci adıyla yeniden inşa ettiler. M.Ö. yaklaşık 444'te Nehemya'nın kent surlarını yeniden yaptırmasıyla Kudüs'ün konumu güç kazandı.

Kudüs, Hz. Ömer döneminde müslümanlarca fethedildi (638). Ünlü Beytül Makdis'in yerinde Mescid-i Aksa diye bilinen mescid yapıldı. Emevilerden Abdümelik bin Mervan, Mescid-i Aksa'yı genişleterek bazı kutsal emanetlerin de korunduğu ünlü Kubbetü's Sahra'yı inşa ettirdi. Kent, 969'da Fatimilerin eline geçti.

Halife Hakim 1010'da Kudüs'teki tüm kiliselerin yıkılmasını emretti. Haçlılar 1099'da kenti istila ederek burada Kudüs Krallığını kurdular. Müslümanların kente girmelerini yasaklayan Kudüs Krallığı 1187'de Salahaddin Eyyubi tarafından yıkıldı. 13. yüzyılın ortalarında Yahudiler yeniden Kudüs'e dönerek kendi mahallelerini kurdular. 1517'de Yavuz Selim'in fethiyle Kudüs'ün 400 yıl süren Osmanlı dönemi başladı. Kanuni döneminde büyük bir gelişme gösteren kentte yeni surlar, medreseler, imarethaneler yapıldı. Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa Kudüs'ü 1831'de ele geçirdi ise de Osmanlılar 1840'ta geri aldılar. Kudüs'ün Siyonistlerce işgali süreci 19. yüzyılın sonlarında başladı. Dünyanın dört bir yanına dağılmış bulunan Yahudiler 19. yüzyıl başlarında kurulan Siyonist örgütlerce Filistin topraklarına göçe teşvik edildiler. Rusya'da yaşayan bazı Yahudilerin göçmesiyle Filistin'de ilk Yahudi yerleşme bölgesi kuruldu (1882). 1905'te Rusya'daki ihtilal hareketleri nedeniyle ortaya çıkan ağır baskılardan kaçan Yahudilerin de Filistin'e göçmesi üzerine buradaki Yahudi nüfusu 90 bine ulaştı. Bu sayı 1925'te 110, Hitler'in Almanya'da iktidarı ele geçirmesiyle Almanya'dan yapılan göçlerle 1939'da 450 bini buldu. 1917'de Kudüs ve Filistin topraklarını işgal ederek 1948'e kadar ellerinde tutan İngilizler, Yahudilerin yerleşmelerine büyük kolaylıklar sağladılar. Bu sıralarda İngiltere ve ABD desteğini arkasına alan Siyonist terör örgütleri Filistin'in müslüman halkına karşı terör ve katliam hareketine başladılar. Uluslararası alanda yaptıkları çalışmalar sonunda 1947'de BM'den Filistin'de bir Arap-Yahudi devleti kurulması yönünde bir karar çıkartan Siyonistler, İngilizlerin bölgeyi boşaltmalarını üzerine Filistin topraklarının büyük bir bölümü ile Kudüs'ün yarısını işgal ederek İsrail devletinin kurulduğunu ilan ettiler (1948). Haziran 1967'deki Altı Gün Savaşı'nın ardından İsrail Kudüs'ün tamamını işgal etti ve burasının "sonsuz ve bölünmez" başkentleri olduğunu açıkladılar.

Allah'ın Kur'an'da çevresini mübarek kıldığını açıkladığı ve son Peygamber'i Hz. Muhammed'i (sav.) âyetlerini göstermek üzere İsrâ gecesinde götürdüğü (el-İsrâ, 17/1) kutsal Kudüs, bugün de Siyonizm'in işgali altındadır. Siyonist örgütlerin yürüttükleri terör ve katliam hareketleriyle Siyonist devleti kuran Yahudiler, o günden bu yana yürüttükleri soykırım ve zulüm politikalarıyla sayısız müslümanın hayatına son vermekle kalmayarak bir milyonu aşkın müslümanın yurtsuz kalmasına neden oldular. Hz. Peygamber (s.a.s)'in ifadesiyle "**Allah'ın takdis ettiği**" toprakların bu şekilde işgal edilmesi, hiç şüphesiz tüm müslümanları sorumluluk altında bulundurmaktadır. İslam ülkesinin küfür ülkesi durumuna getirilmesi, müslümanlara cihad yükünü yüklemektedir. İslam'ın bu hükmü, Kudüs gibi kutsal bir yer sözkonusu olduğunda daha bir önem ve aciliyet ifade etmektedir.